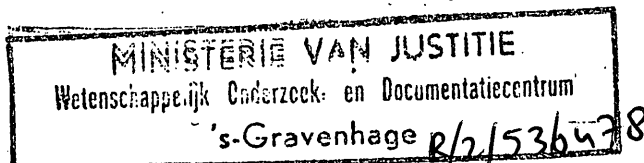

Rofovervallen in Nederland

1968-1973

drs. G.A. van Bergeijk en drs. W. Ovaa

Wetenschappelijk onderzoek
en documentatiecentrum

Ministerie van Justitie

Den Haag, januari 1975

INHOUD

	Blz.
Ontwikkeling	1
Wapengebruik en geweldpleging	5
Aantal daders en buit	8
Tijdstip en plaats van de overval	9
De daders en hun strafrechtelijk verleden	10
Opheldering en straftoemeting	12
Professioneel of amateur?	14
Slot	17
Noten en literatuur	19

Roofovervallen in Nederland.

Er is in Nederland tot nu toe nog geen systematische studie gemaakt van het verschijnsel roofoverval. Door het Criminologisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen wordt in samenwerking met het Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie op het ogenblik een onderzoek verricht waarbij de dader met zijn motieven en achtergrond en de uitvoering van de overval centraal staan. Ten behoeve van dit onderzoek worden een aantal gedetineerde overvallers geïnterviewd. Hierdoor wijkt dit onderzoek af van de meeste buitenlandse studies die voornamelijk op documenten berusten (1). De resultaten van dit project zullen in de loop van 1975 beschikbaar zijn. Een onderdeel van dit project, waarop ^{*} Ait artikel is gebaseerd, bestaat uit een analyse van gegevens betreffende roofovervallen die sinds 1968 door de centrale recherche informatiedienst (C.R.I.) verzameld worden. De door de "informatiecentrale overvallen" van deze dienst verzorgde kwartaalverslagen, bedoeld ter ondersteuning van de opsporing door de politie bevatten per overval gegevens als object, aantal daders, gehanteerd wapen, geweldpleging etcetera. !

Ontwikkeling.

Tot de tweede helft van de zestiger jaren was het aantal overvallen gering. De oprichting van een speciaal bureau ter coördinatie van informatie over overvallen (in 1968) vindt plaats op een moment dat het aantal overvallen - in dat jaar 43 - sterk gaat stijgen. De ontwikkeling sinds 1968 blijkt uit tabel 1.

Tabel 1. Aantal roofovervallen 1968-1973.

jaar:	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
							(1e halfjaar)
aantal:	43	98	90	187	247	269	176

Bron: Centrale Recherche Informatiedienst.

Door de C.R.I. worden de ernstige overvallen en de overvallen met een meer dan plaatselijk karakter geregistreerd. De kleine berovingen die

meestal op straat plaatsvinden en waarbij individuele slachtoffers worden aangevallen worden niet apart geregistreerd, zodat we helaas geen goed beeld hebben van deze tot de verontrusting van de burger bijdragende vorm van criminaliteit. Wanneer we de roofoverval getalsmatig vergelijken met een ander misdrijf dat momenteel sterk in de publicke belangstelling staat, namelijk de inbraak, dan blijkt kwantitatief een groot verschil. Het aantal inbraken dat ter kennis kwam van de politie, is in 1968 en 1972 respectievelijk 27.592 en 65.311 (maandstatistiek voor politie en justitie, juni 1973). Gezien deze aantallen is de roofoverval geen delict dat een belangrijke plaats inneemt op het totaal van de criminaliteit. Het is echter wel een vorm van crimineel gedrag die sterk aanspreekt tot de verbeelding van het publiek door de combinatie van twee bedreigende elementen die het in zich verenigt, namelijk het dreigen met of het gebruik van geweld tegen het slachtoffer en de aantasting van zijn eigendom. Kenmerkend voor dit delict is verder dat het slachtoffer volledig onverwachts geconfronteerd wordt met iemand die voor hem bijna altijd onbekend is. In zoverre hebben wij begrip voor Mr. G.P. Kortenhorst die in een vorige aflevering in deze serie schrijft dat de roof of afpersing volgens hem veel meer een gewelds- dan een vermogensdelict is. Wij leggen echter de nadruk op het vermogensaspect gezien de intentie van de dader. Hij heeft de bedoeling een buit te bemachtigen waarbij hij om het bereiken van dat doel te vergemakkelijken gebruik maakt van geweld of bedreiging met geweld. Ook in de buitenlandse literatuur wordt hier dikwijls op gewezen (2). Bij de roofoverval heeft men meestal de associatie met de grote bankoverval, maar dat banken niet het enige en ook niet meer het voornaamste object vormen voor de overvaller(s) blijkt uit het volgende overzicht (tabel 2).

Tabel 2. Indeling van de overvallen naar object, absolute aantallen. ²⁶³⁶

	1969	1971	1973	1974 (1e halfjaar)
banken	30	46	47	28
postkantoren	4	18	8	6
postagentschappen	1	21	34	8
geldtransporten ^{x)}	9	22	28	27
overige geldinstituten	2	7	16	11
benzinstations	8	10	32	15
winkels, kantoren, bedrijven en horeca	17	22	60	43
juweliers	2	1	9	6
woningen, boerderijen	8	19	21	26
overige	11	15	13	6
Totaal	92	181	268	176

Bron: C.R.I.

x) van banken en particulieren

Wanneer we deze tabel bekijken zien we dat terwijl het totaal der overvallen sterk is toegenomen, het aantal overvallen op banken in 1973 ten opzichte van de voorgaande periode (in 1972 49 banken) niet verder is gestegen. Willen we de ontwikkeling van de bankovervallen in een reëel perspectief zien dan moeten we deze relateren aan de groei van het aantal bankkantoren. Dankzij de welwillende medewerking van de Algemene Commissie Beveiliging Banken en PTT ontvingen wij de meest recente gegevens over het aantal bankkantoren van vijf grote bankconcerns. In tabel 3 vergelijken we de cijfers van het aantal bankkantoren met die van het aantal bankovervallen.

²⁶³⁷ In de analyse zijn 897 overvallen opgenomen (het aantal overvallen vermeld door het C.R.I. minus de ons niet ter beschikking staande eerste twee kwartalen van 1968 en enkele valse aangiften).

Tabel 3. Vergelijking aantal bankovervallen met het aantal bankkantoren, 1968-1973.

jaar	1968	1969	1970	1971	1972	1973
bankkantoren	4582	4982	5242	5479	5651	5792
bankovervallen	16	30	24	46	49	47

Bron: Algemene Commissie beveiliging banken en PTT.

Bij de bankovervallen constateren we aanvankelijk een sterke groei tot 1971 waarna ze tot 1973 op vrijwel constant niveau blijven. Het aantal bankkantoren toont een regelmatige groei vanaf 1968 die ook na 1971 duidelijk doorzet. Dit teruglopen van het aantal bankovervallen in verhouding tot het aantal bankkantoren zal hoogstwaarschijnlijk samenhangen met de invoering van de beveiligingsmaatregelen van de banken. Ook commissaris van Straten wijst op de invloed van de beveiliging op het aantal bankroven (3).

De Algemene Commissie Beveiliging Banken en PTT verschaftte ons enige interessante gegevens betreffende de omvang van de genomen beveiligingsmaatregelen. Met name de beveiliging door middel van pantserglas is op grote schaal gerealiseerd (zie tabel 4).

Tabel 4. Aantal banken waarin pantserglasbeveiliging is aangebracht, van januari 1972 tot januari 1974, absoluut en in procenten van het totaal aantal banken.

1 jan. 1972	1 jan. 1973	1 jan. 1974
1100	1943	3030
22%	37%	56%

Bron: A.C.B.

Terwijl in januari 1972 22 procent van de Nederlandse bankkantoren op deze wijze beveiligd was, is dat in januari 1974 reeds 56 procent (in juli 1974 is dit percentage zelfs al bijna 70). Bij de postkantoren is de ontwikkeling op dit gebied in grote trekken gelijk aan die bij de banken.

Tegenover de stabilisering van het aantal bankovervallen staat echter een stijging van het aantal overvallen op postagentschappen (en hulppostkantoren). Deze sterke toename is mogelijk een gevolg van de doorzettende beveiliging van de banken en grotere postkantoren. Daarnaast valt uiteraard te wijzen op de sterke uitbreiding van het aantal postagentschappen gedurende de laatste jaren. De PTT verstrekte ons de volgende cijfers:

1966: 377   1969: 591   1972: 855

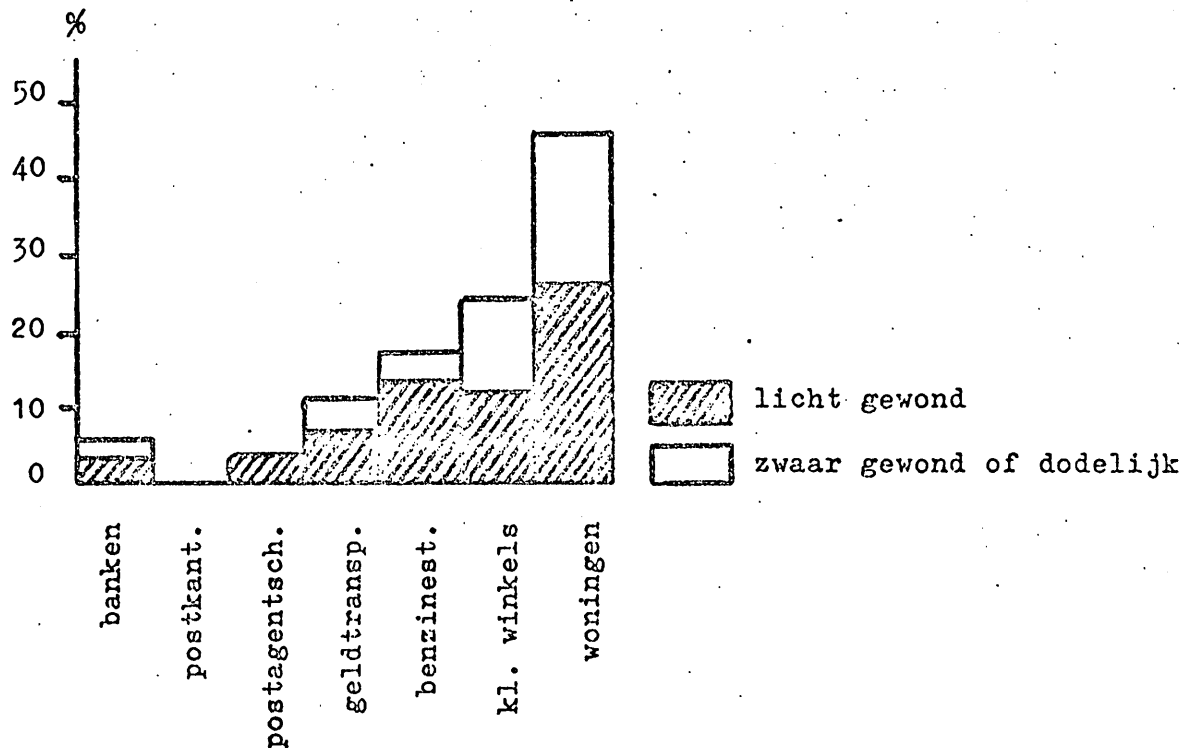
Deze groei gaat nog steeds door, ultimo 1974 is het aantal postagentschappen 1018. Naast de nieuw ontstane gelegenheid speelt hier natuurlijk mee dat het postagentschap een in principe gemakkelijk te overvallen object is. Terwijl de overvallen op postagentschappen in 1969 nog maar 1 procent uitmaakten van het totaal aantal overvallen, is dat in 1973 bijna 13 procent. De overvallen op banken zijn in dezelfde periode gedaald van 33 naar 18 procent. Verder valt nog te wijzen op een ^{absolute} toename van de overvallen op woningen en boerderijen waarbij de daadwerkelijke geweldpleging een in verhouding tot de andere objecten grote rol speelt. Bovendien is in tabel 2 een duidelijke stijging te constateren in het aantal overvallen op benzinestations en particuliere bedrijven (winkels, kantoren, horeca).

Wapengebruik en geweldpleging.

Om de kans dat de overval slaagt zo groot mogelijk te maken, wordt bij de uitvoering van de overval vrijwel altijd met een of ander wapen gedreigd. De overvallers gebruiken allerlei soorten wapens: stokken, messen, gereedschap, spuitbussen, pistolen, geweren en soms zelfs automatische wapens. In 1973 hadden de overvallers in 58 procent van de overvallen reële vuurwapens (dus afgezien van speelgoedpistooltjes en alarmpistolen) bij zich. Dit is een duidelijke toename ten opzichte van de voorgaande vier jaar waarin het percentage schommelt rond de 45.

Wanneer we de gegevens van de jaren 1968 t/m 1973 gezamenlijk beschouwen dan blijkt dat er bij acht procent van de overvallen is geschoten, bij vijftien procent van slag- of steekwapen gebruik is gemaakt en dat het in 62 procent van de gevallen bij bedreiging bleef. Bij de resterende overvallen is geen wapen gebruikt of is er door het slachtoffer geen wapen opgemerkt. Het vuurwapen wordt relatief gezien minder vaak daadwerkelijk gebruikt dan het slag- of steekwapen. Het is aannemelijk dat het slachtoffer door pistool, revolver of geweer meer gefintimideerd wordt dan door mes of knuppel. De overvallers van banken en andere geldinstituten zijn meestal gewapend met vuurwapens, bij de overvallen op woningen en kleine winkels worden juist vaak steek- of slagwapens gebruikt. Bij de banken blijft het dan ook gelukkig in de meeste gevallen bij bedreiging, bij de woningen en andere "kleine" objecten gaan de overvallers echter meer tot daadwerkelijke geweldpleging over. In figuur 1 zijn de gevolgen van de geweldpleging bij de diverse overvallen objecten gedurende 1968 t/m 1973 in beeld gebracht.

Figuur 1. Gevolgen geweldpleging en object, 1968 t/m 1973, in procenten.

Het gebruik van geweld hangt nauw samen met het verzet - in welke vorm dan ook - dat het slachtoffer biedt. Uit figuur 1 blijkt dat de slachtoffers van overvallen op woningen en kleine winkels de meeste kans lopen gewond te raken. Er wordt dan ook juist door deze slachtoffers het meest verzet geboden. Enerzijds door het zojuist gesignaleerde veel voorkomende gebruik van een slag- of steekwapen door de overvaller, anderzijds omdat de overvallene hier meestal niet alleen beheerder maar ook eigenaar is van het geld dat hij gedwongen wordt af te geven. In tabel 5 kunnen we nagaan of er sprake is van een verharding in het optreden van de roofovervallers gedurende de bestudeerde periode (als indicator voor verharding nemen we de gevolgen van de geweldspleging).

Tabel 5. Gevolgen van de geweldpleging 1969 t/m 1973; in procenten.

	geen geweldpleging (incl. geweldpleging zonder letsel)	geweldpleging met gevolg		totaal overvallen (4)
		licht gewond	zwaar gewond ^{**}	
1969	76,6	14,2	9,1	77
1970	74,7	16,5	8,9	79
1971	84,3	7,8	7,9	153
1972	78,8	12,6	8,7	231
1973	84,7	10,7	4,6	261

* in totaal zijn tot 1973 tien slachtoffers als gevolg van een overval om het leven gekomen.

In meer dan de helft van de overvallen blijft het bij bedreiging en vindt geen enkele vorm van geweldpleging plaats. Bij zeventwintig procent van de overvallen vindt wel enig fysiek geweld plaats, maar in een vorm die geen verwonding van het slachtoffer tot gevolg heeft. In verhouding tot de stijging van het aantal overvallen is er tot 1973 geen sprake van een toeneming van het aantal gevallen waarbij het slachtoffer gewond raakt. Absoluut gezien is er uiteraard wel een toename van geweldpleging met gevolgen. Uit de laatste gegevens blijkt dat in 1974 meer slachtoffers gedood zijn dan in de zes jaren ervoor gezamenlijk.

Naast geweldpleging met wapens gaan verschillende overvallers ertoe over het slachtoffer vast te binden of op te sluiten. Dit gebeurt meestal als de buit al binnen is en is bedoeld om de opsporingskans te verkleinen.

Aantal daders en buit.

Van de 897 overvallen is bij 42 het aantal daders niet bekend. Van de resterende 855 overvallen is in de jaren 1968-1973 ruim tweederde door meerdere daders uitgevoerd. Het gaat daarbij in hoofdzaak om groepjes van twee of drie man, overvallen door vier of meer daders maken door de jaren heen ongeveer zeven procent van het totaal uit. Het aantal overvallen dat door twee daders gepleegd wordt stijgt van 38 procent in 1969 tot 45 procent in 1973. Het beeld dat wellicht bestaat ten aanzien van de bankoverval, dat banken meestal overvallen worden door meerdere daders, wordt gelogenstraft door het feit dat van 1968 tot en met 1973 43 procent van de overvallen op banken uitgevoerd worden door alleen opererende daders (van alle overvallen gezamenlijk 32 procent). De laatste twee jaar is er een lichte daling te constateren in het percentage door één man uitgevoerde bankovervallen. Mogelijk schrikken de beveiligingsmaatregelen individuele daders meer af dan gezamenlijk optredende overvallers. Onder de overvallen met meerdere daders treft men er meer aan in de categorie met een grotere buit en bovendien mislukken er relatief gezien minder van. Zo wordt gedurende 1968-1973 door de gezamenlijk optredende daders 70 procent gepleegd van de (538) overvallen die een buit opleveren tot 25 duizend gulden, terwijl zij 78 procent van de (59) overvallen uitvoeren met een buit van meer dan 25 duizend gulden. In 1973 blijft van de door individuele daders gepleegde overvallen 38 procent bij een poging, terwijl dat bij overvallen met meerdere daders 20 procent is.

Bij een geslaagde roofoverval denken we meestal aan een vrij forse buit. De overvallen met een grote buit krijgen via de nieuwsmedia ook meer publiciteit.

De gemiddelde

buit per overval per jaar varieert gedurende de onderzochte jaren van f 14.000,-- tot f 23.000,--. Dit neemt niet weg dat een kwart van de in 1968 tot en met 1973 gepleegde overvallen bij een poging bleef, terwijl van de ruim 600 geslaagde overvallen 55 procent een buit opbracht van minder dan f 2.500,--. Slechts in 11 procent van de geslaagde overvallen is sprake van een buit van meer dan 25 duizend gulden. Gedurende de periode 1968-1973 blijft dit patroon vrijwel gelijk, hoewel het aantal overvallen met een buit van meer dan f 100.000,-- in de laatste twee jaar relatief gezien iets gestegen is. Het gaat hierbij echter om kleine aantallen, in 1971 1,7 procent van het totaal, in 1972 4,2 procent en in 1973 5,6 procent (= 15 overvallen).

Tussen de diverse objecten zijn duidelijke verschillen. De geldinstituten leveren uiteraard een grotere som geld op dan de meeste andere objecten (uitgezonderd de juweliers). De overvallen op benzinstations, kleine winkels en woningen brengen in bijna een derde van de gevallen niet meer dan enkele honderden guldens op. Gelet op het betrekkelijk hoge ophelderingspercentage nemen deze daders een groot risico. Men kan zich afvragen of op deze categorie overvallen van "kleine" objecten de verklaring van Sykes (5) niet van toepassing is, namelijk dat veel delinquenten, met name de jongeren, tot hun daden komen uit verveling en door de eentonigheid van hun dagelijkse bestaan en daardoor op zoek gaan naar avontuur en sensatie.

Tijdstip en plaats van de overval.

In de donkere maanden oktober tot en met maart vinden meer overvallen plaats (60 procent) dan in de periode april tot en met september (40 procent). Van de weekdays worden de meeste overvallen gepleegd op vrijdag. Er zijn hiervoor verschillende verklaringen mogelijk. Het kan verband houden met de grotere winkel- en uitgaansdrukte op vrijdagen, waardoor het gemakkelijker is na de overval in de menigte te verdwijnen om zodoende de ontsnappingskans te vergroten. Bovendien zijn op vrijdagavond in veel plaatsen winkels en banken geopend en in donker heeft men veelal meer kans te ontsnappen dan wanneer het licht is. Het is ook

mogelijk dat de overvaller verwacht dat er op vrijdagen meer geld in kas is bij winkels en bedrijven bijvoorbeeld zodat zijn buitverwachting hoger is.

De meeste overvallen worden overdag gepleegd. Dit is niet zo verbazingwekkend gezien de openstelling van bepaalde objecten (postkantoren, banken, bedrijven). In het weekeinde worden de overvallen vaker 's avonds en 's nachts gepleegd dan op doordeweekse dagen. De roofoverval wordt relatief gezien in toenemende mate in de grote stad gepleegd. In 1973 vindt al ruim 51 procent van alle overvallen plaats in de steden met meer dan 100.000 inwoners. De drie grote steden moeten in 1973 bijna 37 procent van de overvallen voor hun rekening nemen, waarbij Amsterdam uitschiet met tweeënehalf maal zoveel (71) als Rotterdam en Den Haag samen. Naast overvallen op met name geldtransporten en in mindere mate banken vindt in de drie grote steden bijna de helft van de overvallen op de kleine winkels plaats. Van de overvallen op postkantoren en woningen vindt gedurende de periode 1968-1973 bijna 60 procent plaats in gemeenten met minder dan 25 duizend inwoners. Opmerkelijk is tenslotte dat meer dan een derde van de aangehouden daders de overval in de eigen woonplaats pleegde.

De daders en hun strafrechtelijk verleden.

In de verslagen van de C.R.I. zijn maar weinig gegevens van de dader opgenomen en bovendien hebben we te maken met de bekende daders. In het onderzoek in samenwerking met het Criminologisch Instituut in Groningen zal meer aandacht aan de persoon van de (bekende) dader besteed kunnen worden. Het zal geen verbazing wekken dat we onder de roofovervallers maar weinig vrouwen aantreffen; van de 870 daders die gedurende 1968 tot 1973 zijn aangehouden was dit twee procent.

Wanneer we de leeftijd van de overvallers vergelijken met het totaal van de in 1971 geseponeerde en veroordeelde vermogensdelinquenten (Bron: CBS, criminele statistiek 1971) dan blijken de overvallers zowel bij de jongste (jonger dan 18 jaar) als bij de oudste categorie (ouder dan 30 jaar) ondervertegenwoordigd.

leeftijd	roofovervallers		vermogensdelinquenten
	totaal	1971	
jonger dan 18 jaar	5,1 %	6,0 %	26,7 %
18 t/m 20 jaar	23,9 %	18,5 %	17,9 %
21 t/m 24 jaar	29,0 %	31,5 %	15,7 %
25 t/m 29 jaar	20,5 %	18,1 %	11,5 %
30 jaar en ouder	21,5 %	25,9 %	28,2 %

Meer dan de helft van alle aangehouden overvallers is tussen de 18 en 25 jaar. Betrekkelijk weinig (in vergelijking met andere delicten) zijn jonger dan 18 jaar en slechts 2 procent is ouder dan 40 jaar.

Het is interessant, onder andere in verband met de vraag of roofovervallers nu in de eerste plaats agressieve dan wel vermogensdelinquenten zijn, na te gaan wat voor andere delicten zij gepleegd hebben, met andere woorden: wat is er bekend omtrent hun recidive. Hiertoe hebben we van de bekend geworden daders onderzocht wat voor soort delicten zij tot en met 1973 voor en na de eerste geregistreeerde overval gepleegd hebben. Ruim een derde (35 procent) van de 693 overvallers waar de gegevens van bekend zijn is first offender.

Het is mogelijk dat sommigen hiervan tot die bewuste overval zo handig waren om uit handen van de politie te blijven, het kan ook dat anderen inderdaad als eerste feit een roofoverval pleegden, wellicht gestimuleerd door de vele publiciteit rond de overvallen en het mede daardoor ontstane idee dat de uitvoering van een overval eenvoudig is.

Van de ruim 450 recidivisten heeft voorafgaand aan de eerste roofoverval 26 procent één of meer agressieve delicten tegen personen (overwegend mishandelingen) gepleegd, 27 procent van hen heeft één of meer vernielingen gepleegd terwijl de meerderheid (86 procent) al eens eerder een vermogensdelict heeft begaan. Wanneer we de voor de eerste roofoverval gepleegde vermogensdelicten nader bekijken dan blijkt dat 62 procent van de recidivisten al eens een eenvoudige diefstal heeft gepleegd, 48 procent een diefstal in vereniging en 44 procent een diefstal met braak. Diefstal met geweld en afpersing (waaronder de roofoverval valt) zijn samen door twaalf procent van deze daders gepleegd. Een betrekkelijk groot aantal van de bekende

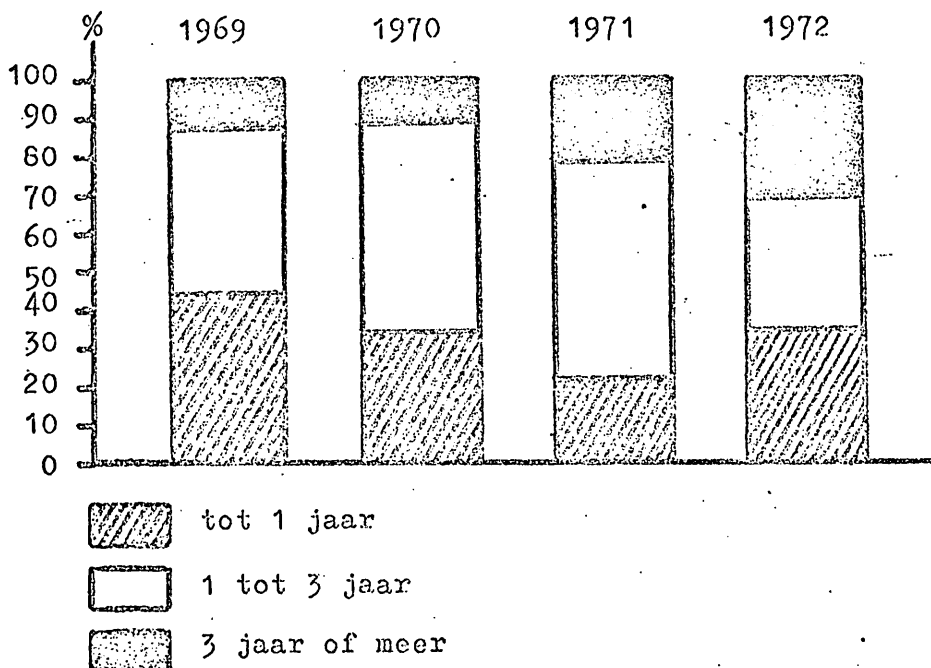
daders heeft, voordat aan de eerste roofoverval wordt begonnen, dus al eens met anderen samen een delict gepleegd. Van de ruim 300 (44 procent) overvallers die ná de eerste roofoverval (tussen 1968-1973) recidiveren heeft acht procent één of meer vernielingen gepleegd, ruim twaalf procent één of meer agressieve delicten tegen personen, terwijl meer dan 84 procent één of meer vermogensdelicten heeft begaan. Binnen de categorie vermogensdelicten vinden we nu 31 procent eenvoudige diefstal, 23 procent diefstal in vereniging en 29 procent diefstal met braak. Opvallend is dat na de eerste overval verhoudingsgewijs meer diefstal met geweld en afpersing is gepleegd dan ervoor, namelijk respectievelijk 16 en 8 procent. Op basis van deze gegevens kunnen we concluderen dat de roofovervallers ook na hun eerste overval zich voor het overgrote deel op vermogensdelicten toeleggen.

Opheldering en straftoemeting.

Een misdrijf wordt door de politie als opgehelderd beschouwd indien tenminste één dader is aangehouden. Van de geanalyseerde overvallen werd niet minder dan 49 procent opgehelderd. Zowel in vergelijking met de totale criminaliteit als met de vermogensdelicten is dat een betrekkelijk hoog percentage. Dit is waarschijnlijk een gevolg van het feit dat de politie een hoge prioriteit aan de opsporing van deze delicten geeft. Overvallen met een grote buit worden niet meer opgehelderd dan overvallen met een kleine buit. Overvallen op banken en postkantoren worden relatief meer opgehelderd dan overvallen op winkels en woningen. Dit waarschijnlijk door de aanwezigheid en het inschakelen van stilalarm in eerstgenoemde objecten en door de instructies aan het personeel van banken en postkantoren met betrekking tot het opnemen van een signalement van de daders. Handige overvallers behoeven in tegenstelling tot bijvoorbeeld inbrekers geen sporen achter te laten. Vandaar dat het van groot belang voor de opsporing is dat slachtoffers en eventuele getuigen informatie verschaffen over signalementen, vermoedelijke leeftijd, vervoermiddel, eventuele verkenning van het object en dergelijke. Als de politie niet tijdig ter plaatse is en als de slachtoffers geen informatie over de overvaller(s) kunnen verschaffen dan is de opsporing geen eenvoudige taak.

Hoe worden de aangehouden daders nu gestraft? Kortenhorst heeft hiervan al het een en ander gezegd met betrekking tot de periode 1971 en eerste helft van 1972. Wij willen met name nagaan of er gedurende de periode 1968-1973 een verschuiving in de straftoemeting is te constateren. Van de 870 aangehouden daders is een klein gedeelte geseponeerd. Ten aanzien van ongeveer 150 daders (hoofdzakelijk uit 1973) was ten tijde van het verzamelen van de gegevens nog geen beslissing bekend. Van de 654 veroordelingen werd in 644 gevallen door de rechter een vrijheidsstraf opgelegd. In figuur 2 hebben we de ontwikkeling van de straftoemeting in beeld gebracht ten aanzien van de overvallen gepleegd in de jaren 1969 tot en met 1972. Het jaar 1973 is niet opgenomen omdat ten tijde van de materiaalverzameling nog te weinig gegevens bekend waren.

Figuur 2. Duur van de onvoorwaardelijke gevangenisstraf, 1969 t/m 1972; in procenten.

Hoewel in 1972 het aantal vrijheidsstraffen beneden één jaar ten opzichte van het jaar daarvoor flink gestegen is, zien we dat het aandeel van de straffen van drie jaar en langer eveneens sterk is toegenomen ten opzichte van de voorgaande jaren: van 12 procent in 1970, via 20 procent in 1971 tot 32 procent in 1972. We moeten hierbij bedenken dat met betrekking tot het totaal van onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen, opgelegd wegens misdrijven uit het Wetboek van Strafrecht, slechts

in vijf procent der gevallen een gevangenisstraf van 1 jaar of langer wordt opgelegd. Indien de roofovervallen qua ernst gedurende de onderzochte periode gelijk gebleven zijn kunnen we concluderen dat de rechter sinds 1972 tegen een flink aantal van de daders duidelijk harder is opgetreden. Uit de ons beschikbare cijfers blijkt bovendien dat in 1972 en 1973 bij ongeveer 10 procent van de overvallers een straf van 5 jaar of meer is opgelegd, hetgeen in de voorgaande jaren slechts in 1 procent van de gevallen voorkwam. Via een stapsgewijze regressie-analyse hebben we getracht na te gaan welke variabelen nu de variatie in de duur van de opgelegde gevangenisstraf bepalen. Hierbij wordt eerst dat kenmerk genomen dat het meeste verschil verklaart in de duur van de straf, vervolgens het tweede, enz. Een twaalftal kenmerken, voornamelijk betrekking hebbend op de overvalsituatie, zijn hiertoe in de analyse betrokken. Deze variabelen verklaarden samen 31 procent van de variatie in straftoemeting. Een percentage dat redelijk hoog genoemd kan worden, aangezien geen persoonlijkheids- en andere achtergrondvariabelen in deze analyse konden worden betrokken. In volgorde van verklaarde verschillen: 1) gehanteerd wapen(17%); 2) buit (5%); 3) gevolgen geweldspleging (3%). Uit deze analyse komt duidelijk naar voren dat het bij de overval gehanteerde wapen het meest het verschil in duur van de straf verklaart (hoe gevaarlijker het wapen - hoe hoger de straf). Het gehanteerde wapen is bij de straftoemeting van groter belang dan de hoogte van de buit.

"Professioneel" of "amateur"?

Actie geeft reactie is een zegswijze die ook van toepassing is in de criminele sfeer. Dit is bijvoorbeeld te zien bij de ontwikkeling van de brandkast en de oplossingen van de brandkastkraker. De brandkast wordt van steeds dikker staal gemaakt, het slot steeds ingenieuzer; toch slaagde de kraker er steeds weer in de kast te openen tot zelfs de thermische lans benut werd. Het gaat hierbij om een betrekkelijk kleine groep professionele inbrekers. Ook bij de roofovervallers behoort naar onze mening een betrekkelijk klein gedeelte tot de professionele daders.

Deze professionele overvallers, die vrijwel altijd met twee, drie of meer man gezamenlijk opereren, zijn niet tevreden met de buit die te halen valt in het postagentschap of in het benzinstation. Zij willen een grote slag slaan. Zij zullen daarom meestal een geldinstituut als object uitkiezen. Door de beveiligingsmaatregelen is de bankoverval moeilijker geworden. Als gevolg hiervan zien we een verschuiving in de modus operandi. Voordat in de kleinere bankkantoren het kogelwerend glas werd aangebracht ging het bij de professionele overval in het kort als volgt toe. Enkele overvallers betraden de bank, één bleef bij de deur staan, een tweede hield het personeel onder schot en een derde sprong over de balie en nam het geld weg. In de beveiligde kantoren is dit nu niet meer mogelijk. Er zijn de laatste tijd echter een aantal overvallen geweest waarbij de daders 's nachts inbraken en wachtten tot het personeel de volgende ochtend arriveerde, of waarbij zij 's ochtends het personeel bij het binnengaan van het kantoor bedreigden en mee naar binnen gingen. Ook het klein houden van de dagkas kan tot gevolg hebben dat men overgaat tot de overval in de ochtend en dan de kluis laat openen. Deze zogenaamde "early morning hold-up" vraagt een andere aanpak dan het huidige beveiligingssysteem. Voor dit type overval is een meer professionele achtergrond vereist. Men kan echter stellen dat met de ingevoerde beveiligingsmaatregelen in ieder geval bereikt wordt dat men zich beschermd tegen de avonturiers en de amateurs.

We constateren eveneens een toenemende aandacht voor de geldtransporten. Bij deze transporten die vroeger dikwijls in een gewone bestelauto plaatsvonden, wordt tegenwoordig meestal gebruik gemaakt van een gepantserde auto. Het zwakke punt blijft echter het overbrengen van het geld van auto naar bank of bedrijf en omgekeerd. Soms is er zelfs geen parkeergelegenheid in de directe nabijheid en een afstand van enkele meters is voldoende voor de professionele overvaller om zijn slag te slaan (voor een overval op bijvoorbeeld een bank is de aanwezigheid van parkeergelegenheid echter juist weer aantrekkelijk; men kan wachten met draaiende motor!). In het materiaal van de C.R.I. vonden we het volgende geval dat naar onze mening een goed voorbeeld is van een professioneel uitgevoerde overval waarbij f 350.000,-- werd buitgemaakt. Het bijkantoor van de betreffende bank, gelegen aan een markt, is slechts één dag per week geopend, als er de

wekelijkse marktdag in die stad gehouden wordt. Een kassier en een bankemployee van het hoofdkantoor van die bank zijn om ongeveer 8.30 uur in het bijkantoor en wachten daar de komst van de geldtransportauto af. Gewoonlijk gaan beiden dan naar buiten en nemen voor de bank de tas met geld in ontvangst. Dit gebeurde ook op de dag van de overval. Op het moment dat de chauffeur van de geldtransportauto de laadruimte had geopend en de tas met geld aan de kassier overhandigde, stonden er plotseling twee gemaskerde en gewapende mannen bij hen. Er ontstond een korte worsteling, waarbij de overvallers erin slaagden de tas met geld uit handen van de kassier te trekken. De overvallers renden met de tas door het toegangshek naar buiten en stapten in een aldaar wachtende personenauto, bestuurd door overvaller 3. Uit het onderzoek is gebleken dat de twee gemaskerde overvallers het geldtransport hebben afgewacht in een nabij de ingang van de bank geparkeerde bestelauto. In de laaddeur aan de rechterzijde was bovenaan een gleuf gemaakt, waardoor de overvallers de omgeving konden gadeslaan. Niemand heeft de bestelauto het terrein van de markt zien oprijden. De personenauto werd later op de dag in dezelfde stad teruggevonden (plm. 500 meter van de plaats van de overval). Bij buurtonderzoek is gebleken dat de inzittenden van de auto (3 mannen) lopend zijn verdwenen via een voetgangerspad achter een rij woningen. Aan de andere zijde van dit pad is een parkeerterrein; mogelijk hadden de overvallers daar een andere auto klaar staan. Gelukkig behoort het type overval uit bovenstaand voorbeeld tot de minderheid. Er zijn inmiddels maatregelen genomen die het ook in dit soort gevallen steeds moeilijker maken om met succes een overval te plegen. Uit de C.R.I.verslagen hebben we de indruk gekregen dat een groot aantal van de overvallen op min of meer amateuristische wijze is gepleegd. Zoals we gezien hebben blijven dan ook veel overvallen (ongeveer een kwart) bij een poging zoals het hierna volgende geval: de overvaller komt een sigarenwinkel binnen, gaat naast de eigenares staan en eist geld. Direct hierna haalt hij een dolk tevoorschijn en schreeuwt opnieuw dat hij geld moet hebben. De eigenares duwt hem achter de toonbank vandaan en roept: "Eruit, eruit". Door het hulpgeroep verzamelen zich enkele voorbijgangers bij de winkeldeur. Ze komen niet binnen. De overvaller is door de aanwezigheid van deze getuigen toch afgeschrikt

want hij verlaat hierna meteen de winkel zonder buit. Het risico van geweldpleging is volgens ons bij dit type groter dan bij de meer professioneel uitgevoerde overval (dit zelfs ondanks het feit dat een deel van de professionele groep ^{mogelijk} toepassing van geweld incalculeert). Juist de "amateur" houdt onvoldoende rekening met onverwachte situaties, de mogelijkheid dat hij in die situatie in paniek raakt, is veel groter. Die onverwachte situaties treft hij met name aan bij objecten zoals winkels waarbij het slachtoffer zijn eigendom vaak niet zonder verzet wil afstaan. Bij geldinstituten heeft het personeel uitdrukkelijk opdracht geen risico te nemen. Ook in de buitenlandse literatuur wordt op het veel voorkomende amateurisme van de roofovervaller gewezen. Zo stelt de Duitse criminoloog May (6) dat (zelfs) de bankroof bij uitstek geschikt is voor de niet-professionele en niet-gespecialiseerde misdadiger en wel om de volgende redenen: deze objecten (de geldinstituten) zijn voor iedereen vrij toegankelijk en er zijn voldoende kleine bijkantoren die bijzonder geschikt zijn om een overval te plegen; de planning en voorbereiding stellen geen hoge eisen aan de dader, observatie van de pleegplaats is onopvallend en zonder risico mogelijk; de uitvoering van de daad vereist noch bijzonder fysieke kracht noch speciale vaardigheden - ze is met wapens die iedereen verkrijgen kan uit te voeren; de relatie succes-risico is gunstig. Het is de vraag of zijn conclusies, gebaseerd op een onderzoek over de jaren 1964-1966, nog volledig gelden gezien de incidentele beveiliging van geldinstituten in die tijd. In de onderzoeken van de Amerikanen Einstadter (7) en Conklin (8) komt eveneens naar voren dat voor het plegen van een roofoverval weinig speciale bekwaamheden nodig zijn. Een goede voorbereiding van een bepaalde overval vereist echter wel enige technische bekwaamheid en organisatorisch vermogen. Professionele daders worden kennelijk aangetrokken tot dit misdrijf omdat de buitverwachting hoog is en omdat zij de pakkans gering achten; bovendien is voor een goed geplande overval hooguit enkele minuten nodig.

Slot.

Kunnen de roofovervallen voorkomen worden? Volgens Amsel (9) zijn vermogensdelicten in het algemeen - en overvallen in het bijzonder -

alleen mogelijk op basis van de anonimiteit van het geld; het gestolen geld heeft dezelfde waarde als het legaal verdiende geld. Hij komt tot de conclusie dat een groot deel van de vermogenscriminaliteit voorkomen kan worden als de anonimiteit van het geld verdwijnt (alleen giraal verkeer, behoudens betaling met munten). Mocht dit al in de praktijk te realiseren zijn dan doet zich nog de vraag voor of in de nieuw ontstane situatie niet een toename te verwachten is van fraudes en vervalsingen van cheques en girokaarten en dergelijke. Mogelijk kunnen de aantrekkelijke objecten de nodige voorzorgsmaatregelen treffen waardoor in ieder geval de amateurs tegengehouden kunnen worden. Hierbij moet wel bedacht worden dat betere beveiliging van bijvoorbeeld geldinstituten óók tot gevolg kan hebben méér overvallen op andere objecten.

Bij overvallen wordt veelvuldig gebruik gemaakt van een gestolen auto. Identificering van deze auto's is een tijdrovende en moeizame bezigheid. Over enige tijd, waarschijnlijk al in 1976, zullen nieuw geïmporteerde auto's beter beveiligd zijn tegen diefstal of joy-riding dan nu het geval is. Bovendien zal identificering van auto's door de politie na invoering van kentekenbewijs deel III sneller en soepeler verlopen. Afgezien van het feit dat nog tot in het begin van de 80-er jaren niet-beveiligde auto's aanwezig zijn, is het de vraag of deze maatregelen minder overvallen tot gevolg hebben. De kans is wel aanwezig dat dit leidt tot een grotere pakkans (na het meer gebruiken van bijvoorbeeld de eigen auto).

Een volledige bescherming van alle objecten tegen roofovervallers lijkt ons niet realiseerbaar. De roofoverval krijgt nog steeds veel publiciteit, met name in de dagbladen. Wanneer een wat spectaculairder overval is gepleegd staan grote stukken in de krant, met dikwijls de toevoeging: de daders zijn spoorloos verdwenen. Als na enige tijd de daders aangehouden zijn komt meestal een summier berichtje in de krant. Het is voorstelbaar dat de potentiële overvaller uit de berichtgeving de indruk krijgt dat de pakkans bij dit delict gering is. Zou niet een deel der overvallers afgeschrikt worden als zij er zich van bewust zijn dat de kans om gepakt te worden 1 op 2 is?

Noten en literatuur

1. Bankraub in der Bundesrepublik Deutschland.
Stuttgart, Enke Verlag, 1972. 2 dln.
2. Württemberg, Th. Bank hold-up in the Federal Republic of Germany (Strasbourg, 1972) die aantoon dat de meeste (68%) eerder door bankovervallers gepleegde delicten vermogensmisdrijven zijn. Zie ook:
Normandeau, A. Violence and robbery; a case study.
Acta criminologica, 5e jrg., nr. 1, januari 1972.
3. Straten, J. van. Overvallen.
Het tijdschrift voor de politie, 36e jrg., nr. 4, april 1974.
4. In tabel 5 zijn 72 overvallen buiten beschouwing gebleven omdat uit de C.R.I. verslagen niet viel op te maken of er geweld gepleegd was (hoogstwaarschijnlijk was dat niet het geval).
5. Sykes, G.M. The future of criminality.
American behavioral scientist, 15e jrg., nr. 3, jan./febr. 1972.
6. May, V. Bankräuber; ein Beitrag zur Theorie strukturell differenzierter Zugangschancen.
Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 57e jrg., nr. 1, februari 1974.
7. Einstadter, W.J. The social organization of armed robbery.
Social Problems, 17e jrg., nr. 1, zomer 1969.
8. Conklin, J.E. Robbery and the criminal justice system.
Philadelphia, J.B. Lippincott, 1972.
9. Amsel, H.G. Money and criminality; a reorientation of criminological research.
International journal of criminology and penology, 1e jrg., nr. 2, 1973.